

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет психології та соціальної роботи_
Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ Майя НІКОЛАСВА

_____ ” _____ 2024р.

ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Психофізіологічні методи дослідження та експертизи з використанням
поліграфа
(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти освіта дорослих (післядипломна освіта)

Спеціальність _____ 053 - Психологія
(код і назва спеціальності (тей))

Програма підвищення кваліфікації «Психофізіологічні методи дослідження та експертизи з використанням поліграфа». Одеса: ОНУ, 2024. 15с.

Розробники:

Ласунова С.В., к.пед.н., завідувач лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень ОНДІСЕ;

Морозова Т.Р., д.психол.н., Президент Всеукраїнської асоціації поліграфологів.

Кирилішина М.Г., к.психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології.

Навчальна програма затверджена на засіданні Вченої ради ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Протокол № 4 від 21.02.2024 року

Голова Вченої ради

(підпис)

Лариса ДУНАЄВА

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) факультету психології та соціальної роботи:

Протокол № 6 від. " 20 " лютого 2024 р.

Голова НМ

(підпис)

Кременчуцька М.К.

Обсяг програми	180 год / 6 кредитів ЄКТС
Строки виконання програми	4 тижні
Форма підвищення кваліфікації	Очна (денна)
Мета	Комплексна підготовка слухачів у галузі теорії та практики прикладної психофізіології; формування у слухачів курсу сучасних уявлень про інструментальні методи виявлення нещирої поведінки та методи розпізнавання і оцінки кривих поліграм; ознайомлення слухачів із основними видами тестових методик для поліграфного опитування; формування навичок роботи із комп'ютерним поліграфом та навиків розпізнавання різновидів протидії поліграфологічному дослідженню; засвоєння правил оцінки та обрахунку поліграм та складання експертних висновків
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> – сформувані уявлення про інструментальні методи виявлення нещирої поведінки; – сформувані сталу систему наукових категорій і понять, за допомогою яких у прикладній психофізіології описується фактологічне різноманіття проявів реакцій на стимули різної значущості; – сформувані навички практичного застосування принципів психофізіологічного дослідження для виявлення у людини приховуваної інформації; – ознайомити слухачів з основними видами тестових методик поліграфного опитування; – ознайомити слухачів із правилами оцінки та обрахунку поліграм; – сформувані компетенції для роботи з відповідним програмним забезпеченням; – сформувані компетенції для застосування відповідних тестових методик, складання тестових опитувальників; – відпрацювані навички інтерпретування одержаних даних та складання експертних висновків на основі отриманих результатів; – сформувані навички розпізнавання різновидів протидії поліграфологічному дослідженню.
Напрями	Прикладна психофізіологія, інструментальна психодіагностика.
Перелік компетентностей, які вдосконалюються	<p>Загальні компетентності (ЗК)</p> <p>ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК2. Здатність проведення психофізіологічних досліджень на відповідному рівні. ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності. ЗК6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).</p> <p>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)</p> <p>СК1. Готовність проводити психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа, ґрунтуючись на принципах законності, дотримання прав і свобод людини і громадянина, незалежності поліграфолога, об'єктивності, всебічності і повноти</p>

	<p>досліджень, орієнтуючись на сучасні досягнення у відповідній галузі науки і техніки.</p> <p>СК2. Готовність забезпечити відповідні організаційні умови проведення психофізіологічного дослідження, незалежно від змісту та об'єму завдань, що підлягають вирішенню.</p> <p>СК3. Здатність підібрати та забезпечити для проведення психофізіологічного дослідження сертифіковане обладнання й відповідне програмне забезпечення, що унеможливило редагування або видалення стимулів і фізіологічних показників в раніше проведених дослідженнях (з метою уникнення фальсифікацій).</p> <p>СК4. Здатність відповідно та адекватно ситуації оцінювати доцільність і можливість проведення психофізіологічного дослідження для вирішення поставлених завдань.</p> <p>СК5. Здатність використовувати загальнонаукові принципи психофізіологічного дослідження для розв'язання прикладних завдань виявлення у людини прихованої інформації.</p> <p>СК6. Здатність опанувати сучасні підходи, основні принципи та порядок проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа.</p> <p>СК7. Здатність застосовувати отримані теоретичні знання та практичні навички для реалізації завдань службових і приватних розглядів, оперативно-розшукової діяльності, розслідуванні правопорушень, а також для вирішення завдань відбору та розстановки кадрів.</p> <p>СК8. Здатність до чіткого визначення кола завдань щодо актуалізації образів, що зберігаються в пам'яті респондента, за рахунок пред'явлення стимулів, підібраних і систематизованих в певному порядку; аналізу динаміки фізіологічних реакцій респондента у відповідь на стимули, що пред'являються; виділення сукупності стимулів, ситуаційно значимих для респондента; визначення міри інформованості респондента про подію і його деталі, що послужила приводом для проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа.</p> <p>СК9. Здатність до усвідомленого вибору та правильного використання відповідної базової методології психофізіологічного дослідження із використанням поліграфа.</p> <p>СК10. Здатність встановлювати та підтримувати психологічний контакт із обстежуваною особою з урахуванням її індивідуально-психологічних особливостей.</p>
<p>Очікувані результати</p>	<p>знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - засади теорії та практики прикладної психофізіології; - сучасні уявлення про інструментальні методи виявлення нещирої поведінки; - методи розпізнавання і оцінки кривих поліграм; - основні види тестових методик для поліграфного опитування; - правила оцінки, обрахунку поліграм та складання експертних висновків. <p>вміння:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вміння здійснювати науково-дослідну діяльність для отримання наукових результатів та формування на їх основі

висновків й рекомендацій, використовуючи сучасні методи та методики психофізіологічних досліджень.

2. Вміння проводити аналіз, синтез, творче осмислення, оцінювання та систематизацію різноманітних інформаційних джерел для проведення психофізіологічних досліджень з використанням новітніх методів, технології обробки та представлення інформації.
3. Вміння здійснювати самостійну підготовку та реалізацію наукових проектів, національних та міжнародних грантів.
4. Вміння комплексно аналізувати та здійснювати аналітичне узагальнення результатів науково-дослідних робіт з використанням сучасних досягнень психологічної науки.
5. Володіти навичками встановлення протипоказань для проведення психофізіологічного обстеження відносно особи конкретного обстежуваного.
6. Вміння практично застосовувати загальнонаукові принципи психофізіологічного дослідження для виявлення у людини приховуваної інформації. Проводити аналіз взаємозв'язку, ролі і місця пам'яті, уваги, емоцій, установок та інших психічних процесів в механізмах психофізіологічного дослідження неправдивої поведінки.
7. Вміння при з'ясуванні питань про інформованість респондента щодо досліджуваної події використовувати різні фізіологічні цільові стимули та відповідним чином аналізувати зареєстровані фізіологічні реакції, що виникають у відповідь на ці стимули.
8. Вміння розробляти зміст, методологію та проводити психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфу у наступних випадках: при здійсненні оперативно-розшукової діяльності відповідно до вимог законодавства України, що регламентує цей вид діяльності; при здійсненні судочинства відповідно до вимог процесуального законодавства України; при вступі на державну службу і її проходженні відповідно до вимог законодавства України; при регулюванні трудових і інших, безпосередньо пов'язаних з ними, відносин відповідно до вимог трудового законодавства і нормативних актів, що регламентують окремі сфери життєдіяльності суспільства; за запитом фізичних або юридичних осіб відносно членів їх сімей або співробітників; за запитом респондентів, бажаючих підтвердити свою непричетність.
9. Вміння змінювати тактику проведення ПФД відповідно до обставин, додаткової інформації або динаміки стану респондента.
10. Вміння професійно поводитися з різновидом поліграфа, на якому проводиться дослідження. Вміти організувати відповідно санітарно-технічних вимог місце роботи поліграфолога. Дотримуватися правил безпеки у роботі із поліграфними пристроями.
11. Вільно володіти мовою, на якій проводиться ПФД при роботі без перекладача. За необхідності вміти застосовувати елементи спеціальної термінології, сленгу, жаргону, діалекту, який властивий респонденту. Ясно і чітко виражати свої думки при спілкуванні з респондентом (пояснюючи що-небудь, говорити по

	<p>суті, уникаючи використання малозрозумілих для респондента спеціалізованих термінів).</p> <p>12. Вміння кваліфіковано формулювати питання різних типів (перевірочні, контрольні, нейтральні) відповідно вимог завдання та логічного принципу методики, що застосовується. Правильно оцінювати та використовувати їх функціональну відмінність і тактику застосування при складанні тестів поліграфологічної перевірки.</p> <p>13. Професійно володіти основними методиками (тестами) проведення опитування з використанням поліграфа, правильно підбирати і застосовувати методики відповідно завдань дослідження та індивідуально-психологічних особливостей обстежуваної особи.</p> <p>14. Вміння проводити аналіз і оцінку даних, зареєстрованих в ході проведення психофізіологічного дослідження із використанням поліграфа.</p> <p>15. Вміння ухвалювати рішення та складати висновок фахівця за результатами дослідження. Володіти методикою вибраковування реакцій у поліграмі.</p> <p>16. Вміти дотримуватися обов'язкових етапів підготовки та проведення процедури дослідження із використанням поліграфа.</p> <p>17. Вміти застосовувати методики превенції протидії дослідженню або - у разі виявлення ознак протидії (психологічної, психічної, фізичної, фізіологічної та фармакологічної) з боку досліджуваної особи з метою спотворення природної динаміки своїх фізіологічних реакцій - тактики викриття протидії.</p> <p>18. Використовувати знання особливостей правового регулювання застосувати поліграф у сфері адміністративних і трудових правовідносин.</p> <p>19. Володіти методологією проведення скринінгових досліджень із застосуванням поліграфа.</p> <p>20. Володіти методологією виконання психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа під час службових розслідувань.</p> <p>21. Володіти методологією проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у кримінальних справах.</p> <p>22. Володіти методологією проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у цивільному судочинстві.</p> <p>23. Володіти навичками вирішення типових задач, які можуть бути поставлені перед поліграфологом.</p>
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка
Місце виконання програми	За місцезнаходженням суб'єкта підвищення кваліфікації, місцезнаходженням замовника програми, місцем формування групи.
Мінімальна та максимальна кількість осіб в групі	3-30 слухачів

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>Денна (вечірня) форма навчання</i>	
Загальна кількість: кредитів – 6 годин – 180 змістових модулів – 5	Галузь знань <u>05 - Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>053 Психологія</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <u>Освіта дорослих (післядипломна освіта)</u>	<i>Дисципліна вільного вибору</i>	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		<i>Семестр</i>	
		<i>Лекції</i>	
		36 год.	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		36 год.	
		<i>Лабораторні</i>	
		<i>Самостійна робота</i>	
		108 год.	
		Форма підсумкового контролю: Виконання практичного завдання	

2. ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФУ: ІСТОРІЯ, ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА КОНЦЕПЦІЇ ДЕТЕКЦІЇ ДОСТОВІРНОСТІ ПОВІДОМЛЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Тема 1. Історія інструментальної детекції нещирості

Становлення поліграфології як науково-практичного напрямку. Історія розвитку поліграфології у світі. Становлення поліграфології в Україні.

Тема 2. Етичні засади діяльності поліграфолога. Вплив суспільної думки на роботу спеціалістів у галузі детекції нещирості. Суб'єктивізм в роботі поліграфолога. Моральний кодекс поліграфолога.

Тема 3. Теорії детекції достовірності повідомленої інформації. Основні теорії та концепції детекції достовірності повідомленої інформації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ДЕТЕКЦІЇ ДОСТОВІРНОСТІ ПОВІДОМЛЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Тема 4. Природа виникнення реакції. Слово як фізіологічний фактор. Природа виникнення реакції під час поліграфної перевірки. Роль свідомого і підсвідомого у виникненні реакції. Слово як фізіологічний фактор. Мотиваційна теорія виникнення реакції. Експерименти О.Р.Лурії.

Тема 5. Закономірності лінійності/не лінійності реагування організму на зовнішні подразники. Поняття і суть лінійності/нелінійності реагування організму на зовнішні подразники. Вимоги до організації проведення обстеження. Абсолютні та відносні медичні обмеження у проведенні поліграфних обстежень.

Тема 6. Аналіз фізіологічних показників у поліграфному дослідженні. Канали грудного та черевного дихання. Канали грудного та черевного дихання. Інформативні ознаки, артефакти. Ознаки протидії. Кріплення датчиків на обстежуваного.

Тема 7. Аналіз фізіологічних показників у поліграфному дослідженні. Канал шкіряної реакції - тонічна і фазична складова. Канал шкіряної реакції - тонічна і фазична складова. Інформативні ознаки, артефакти. Ознаки протидії. Кріплення датчиків на обстежуваного.

Тема 8. Аналіз фізіологічних показників у поліграфному дослідженні. Канал артеріального тиску: класичний та оклюзний спосіб виміру. Канал артеріального тиску: класичний та оклюзний спосіб виміру. Інформативні ознаки, артефакти. Кріплення датчиків на обстежуваного.

Тема 9. Аналіз фізіологічних показників у поліграфному дослідженні. Канал тремору. Канал тремору. Типи датчиків виявлення механічної протидії. Канал вимірювання відмінностей потенціалу шкіри голови. Інформативні ознаки, артефакти. Кріплення датчиків на обстежуваного.

Тема 10. Аналіз фізіологічних показників у поліграфному дослідженні. Канал фотоплетизмограми. Канал фотоплетизмограми. Пульс. Типи датчиків. Інформативні ознаки, артефакти. Кріплення датчиків на обстежуваного.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ТА МОДИФІКОВАНІ ПРИЙОМИ В МЕТОДИЦІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФУ

Тема 11. Ключові моменти підготовки тестового опитувальника. Тестові батареї.

Підготовка до проведення поліграфного обстеження. Загальні передумови проведення спеціальних психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа. Види тестів і питання методики виявлення прихованої інформації. Тест на знання невідомого рішення. Тест на знання відомого рішення. Тест перевірки версій.

Тема 12. Складання тестів з метою розкриття та розслідування злочинів.

Опитувальники для діагностичних бліц-тестувань. Опитувальник класичного тестування зі стандартним набором блоків.

Тема 13. Передумови, попередження та викриття офісної злочинності. Загальний, «класичний» алгоритм опитувальника, призначеного для проведення службового розслідування. Алгоритм опитувальників для проведення службового розслідування у випадку, якщо колективу відомо/невідомо, що відбулося. Алгоритм опитувальника для проведення службового розслідування, у ході якого перевіряється одержана/надана інформація.

Тема 14. Складання тестів з метою проведення скринінгів.

Аналіз сучасних підходів до формування тестів скринінгу. Скринінг кандидатів на службу, навчання. Скринінг діючих співробітників.

Тема 15. Підготовка до проведення поліграфологічного опитування.

Підготовка до проведення поліграфологічного опитування. Збір інформації. робота із замовником поліграфного опитування.

Тема 16. Передтестова бесіда.

Види та призначення бесід, які проводяться під час поліграфологічного обстеження. Основні завдання передтестової бесіди. Небажані дії поліграфолога при проведенні передтестової бесіди. Призначення аудіовізуальної діагностики у поліграфному обстеженні.

Тема 17. Міжтестова бесіда та післятестова бесіда

Обґрунтування доцільності та основне призначення міжтестової бесіди. Аналіз практики використання між тестової бесіди. Виділення основних вимог до проведення міжтестової бесіди. Правила проведення післятестової бесіди.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА, АНАЛІЗ ПОЛІГРАМ, КРИТЕРІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ

Тема 18. Експертна оцінка та аналіз поліграм. Загальний вигляд поліграм. Встановлення значимих реакцій. Аналіз поліграм. Критерії прийняття рішення.

Тема 19. Протидія поліграфній перевірці. Види протидії поліграфній перевірці. Способи попередження протидії поліграфній перевірці.

Тема 20. Типові помилки поліграфологів. Типові помилки поліграфологів. Попередження невірних висновків поліграфологів.

Тема 21. Психологічні знання в роботі поліграфолога. Базові психологічні знання в роботі поліграфолога. Використання патопсихологічних знань у діяльності поліграфолога.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. ПРАКТИКУМ РОБОТИ З ПОЛІГРАФОМ

Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок формулювання питань різних типів (перевірочні, контрольні, нейтральні) відповідно вимог завдання та логічного принципу методики, що застосовується.

Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок володіння основними методиками (тестами) проведення опитування з використанням поліграфа, правильного підбору і застосування методик відповідно завдань дослідження та індивідуально-психологічних особливостей обстежуваної особи.

Практичне заняття 3. Відпрацювання практичних навичок роботи на поліграфах різних виробників.

Практичне заняття 4. Відпрацювання навичок аналізу та оцінки даних, зареєстрованих в ході проведення психофізіологічного дослідження із використанням поліграфа.

Практичне заняття 5. Відпрацювання навичок проведення скринінгових досліджень із застосуванням поліграфа.

Практичне заняття 6. Відпрацювання навичок проведення службових/кримінальних розслідувань із застосуванням поліграфа.

3. СТРУКТУРА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Денна (вечірня) форма				
	Разом	у тому числі			
		л	п	лаб	інд
Змістовний модуль 1. <i>Психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфу: історія, загальні положення та концепції детекції достовірності повідомленої інформації</i>	30	6			24
Змістовний модуль 2. <i>Психофізіологічні та психологічні засади інструментальної детекції достовірності повідомленої інформації</i>	30	12			18
Змістовний модуль 3. <i>Традиційні методи та модифіковані прийоми в методиці психофізіологічного обстеження із застосуванням поліграфу</i>	30	18			12
Змістовний модуль 4. <i>Експертна оцінка, аналіз поліграм, критерії прийняття рішення</i>	30		12		18
Змістовний модуль 5. <i>Практикум із роботи з поліграфом</i>	60		24		36
Усього годин	180	36	36		108

4. САМОСТІЙНА РОБОТА

Види самостійної роботи:

1. Вивчення літератури і конспекту лекцій.
2. Підготовка до групових занять.

3. Самостійна робота з літературою.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розвиток теорії та практики поліграфних досліджень. Сучасні дослідження в сфері судової психофізіології.	20
2	Оперативні техніки підвищення надійності тестів	4
3	Можливості аналізу динаміки значущості стимулів під час тестування.	4
4	Види тематичного спілкування поліграфолога	8
5	Особливості проведення поліграфних досліджень за кримінальними справами	6
6	Особливості проведення судових психологічних експертиз із застосуванням поліграфу	18
7	Теорія та практика альтернативних підходів до тестування, модифікованих прийомів у практиці поліграфологічного тестування.	24
8	Аудіовізуальна психодіагностика особистості. Ознаки акцентуацій особистості	24
	Всього	108

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення навчального матеріалу використовуються наступні методи навчання:

- словесні методи: лекція, пояснення, бесіда, обговорення, дискусія;
- наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація;
- методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, підготовка і здійснення виступів перед аудиторією.

Самостійна робота включає роботу з текстовим матеріалом та виконання індивідуальних практичних завдань.

6. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні навчального матеріалу здійснюється підсумковий контроль, який проводиться з метою визначення рівня підготовленості слухача з певних тем, розділів програми підвищення кваліфікації, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж курсів під час проведення аудиторних занять та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- програмний матеріал для практичних занять, який передбачений програмою;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений програмою.

Підсумковий контроль – виконання практичного завдання з тестування на поліграфі.

7. НАВЧАЛЬНО МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Програма підвищення кваліфікації.

Мультимедійні презентації.

Комп'ютерні поліграфи: «RUBICON», «АХСІТОН», «LAFAYETTE» з відповідним програмним забезпеченням

8. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Барко В.І., Никифорчук Д.Й. Теорія і практика поліграфних опитувань у діяльності міліції. *Збірник статей «Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів»*. Львів, 2000. С. 194–202.
2. Барко В.І., Панок В.Г., Ваврик Т.Ю. Проблема надійності «Детектора неправди». *Практична психологія і соціальна робота*. 2001. № 10. С. 50–54.
3. Вагіна О.В. Юридико-психологічні особливості проведених опитувань з використанням поліграфа в органах МВС України: монографія. Харків: Факт, 2021. 187 с.
4. Валідні системи оцінювання для форматів тестів із запитаннями порівняння: довідковий матеріал [уклад. Алексеєва-Процюк Д.О., Гичка С.С.]. К., 2021. 40 с.
5. Гордон Н., Гуглер М., Нельсон Р., Хендлер М., Крепол Д., Шоу П., Бірман Л. Мета-аналітичне дослідження критеріальної точності валідних поліграфологічних методик. Звіт, підготовлений для Ради директорів Американської Поліграфологічної Асоціації / В журналі «Polygraph» 2011. 40 (4). С. 193–305. Переклад з англ. Д. Алексеєвої-Процюк, Д. Кушніра, М. Рудницького, О. Котловського. URL: https://polygraph.org/docs/Meta-Analytic_Survey_translation_UA.pdf (дата звернення 15.12.2023).
6. Дектярьова Т.В. Перспективи використання поліграфа під час проведення оперативно-розшукових заходів. *Актуальні проблеми юридичної психології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 18-20 травня 1999 року* / За ред. С.І. Яковенка. Київ : РВВ КІВС, 1999. С. 7.
7. Делікатний С.К., Половнікова Ж.Ю. Використання поліграфа в діяльності ОВС : навч.-метод. посіб. К. : РВВ МВС України, 2001. 109 с.
8. Делікатний С.К., Половнікова Ж.Ю. Основні проблеми та напрямки застосування поліграфу. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 3. С.158-163.
9. ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови. URL : <http://kp-ua.com/dovidka-pro-problemy-v-roboti-natsionalnogo-standartu-v-ukrayini-dstu-8692-2016-poligrafy-tehnichni-umovy> (дата звернення 24.08.2022).
10. Довідник поліграфолога (валідні формати тестів та системи бального оцінювання): довідник / уклад. В. Шаповалов, Д. Зубовський, Д. Алексеєва-Процюк, О. Гончарова. Київ: Освіта, 2018. 20 с.
11. Зубовський Д.С. Досвід Японії з проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 355-368.
12. Зубовський Д.С. Скринінговий тест контррозвідки як відправна точка розвитку контрольних методів спрямованого обману. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика: журнал* / ГО «Колегія поліграфологів України»; ред. колегія: В. О. Шаповалов (гол. ред.) та ін. К.: ГО «Колегія поліграфологів України», 2018. Вип. 1. С. 114-115.
13. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5 (зі змінами та доповненнями). Верховна Рада України: веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (дата звернення 23.08.2022).
14. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України. Затверджена Наказом МВС 28.07.2004 р. №842, зареєстрована в Міністерстві юстиції України Наказом № 1373/9972 від 27.10.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-04#Text> (дата звернення 25.08.2022).
15. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>. (дата звернення 01.08.2023).
16. Кушнір Д. Симптоматичні запитання: основна ідея та протиріччя. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. К.: ГО «Колегія поліграфологів України», 2021. Вип. 4. С. 165–181.
17. Морозов А.М., Майдигов Ю.Л., Общие вопросы психопатологии и психотерапии // *Разумный мозг* / Майдигов Ю.Л., Морозов А.М. Киев: Чернобыльинтеринформ, 1998. С. 51-65.
18. Морозов О.М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці: монографія. Київ: Алерта, 2023. 402 с.
19. Морозов О.М. Поліграфні експертизи – психологічні чи психофізіологічні. *Антропологія*. Київ, 2023. Вип. 1. С 46-48.
20. Морозов О. М. Феноменологія зрадництва : розвідка – контррозвідка. К.: Атіка, 2013. 272 с.

21. Морозов О. М., Морозова Т. Р. Суб'єктність як передумова якісного розвитку української поліграфології. *Журнал «Інформаційна безпека людини, суспільства, держави»*. Київ, РВВ НА СБУ, №1-3 (28-30), 2022. С. 90-99.
22. Морозова Т.Р. Алгоритм створення опитувальників, призначених для поліграфного обстеження. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* / За ред. С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. Том X, в. 7. С. 287-294.
23. Морозова Т.Р. Аналіз підходів до проведення передтестової бесіди при поліграфному обстеженні. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. академіка С.Д. Максименка. Т.ХІ, ч. 4. Київ, 2009. С. 348-358.
24. Морозова Т.Р. Аналіз психологічних факторів офісної злочинності, які виявлені у ході поліграфних обстежень. *Наукові записки Ін-ту психол. ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. академіка С.Д. Максименка. Київ: Главник, 2005. Вип. 26 в 4-х томах, том 3. С. 153-157.
25. Морозова Т.Р. Застосування психологічних знань у практиці профілактики, розкриття та розслідування злочинів. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психол. ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ: 2004. Т. VI, в. 3. С. 221-225.
26. Морозова Т.Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфних дослідженнях: монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ: Алерта, 2023. 472 с.
27. Морозова Т.Р. Методика проведення міжтестової бесіди при поліграфному обстеженні. *Проблеми сучасної психології: зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 4. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. С. 229-239.
28. Морозова Т.Р. Методичні прийоми створення тестових опитувальників із метою проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа. *Науковий вісник. №80*. Київ: Видавництво НА СБУ, 2021. С. 177-185.
29. Морозова Т.Р. Методологічні засади створення опитувальників, що використовуються при поліграфних перевірках. *Актуальні проблеми загальної та педагогічної психології* / За ред. академіка С.Д. Максименка. Том XI, частина 2. Київ, 2009. С. 313-323.
30. Морозова Т.Р. Методологія складання тестів, що використовуються при поліграфних обстеженнях. *Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України* / За ред. академіка С. Д. Максименка. Київ: Міленіум, 2007. Вип. 34. С. 378-386.
31. Морозова Т.Р., Моцонелідзе І.О., Моцонелідзе Д.З. Використання комп'ютерних поліграфів у кадровій роботі органів і підрозділів внутрішніх справ України / за ред. І.П. Красюка. Київ: Атіка, 2006. 120с.
32. Морозова Т.Р. Основні інформативні психофізіологічні ознаки при поліграфному обстеженні. *Актуальні проблеми психології. Проблеми психології творчості: зб. наукових праць за ред. В.О. Моляко. Т.12. В.7. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С.181-187.*
33. Морозова Т.Р. Особливості поліграфного обстеження осіб, схильних до псевдологій. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка. Т.ІХ, част.2. Київ: 2007. С. 178-184.
34. Морозова Т.Р. Поліграми. Наочний посібник. Монографія-атлас. Київ: Бібліотека журналу «Антропологія», 2018. 50 с.
35. Морозова Т.Р. Поліграфологія: підруч. Харків: Естет Принт, 2019. 476 с.
36. Морозова Т.Р. Порівняльна характеристика методик поліграфних обстежень. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. академіка С.Д. Максименка. Т. XI, ч. 4. Київ, 2009. С. 278-286.
37. Морозова Т. Р. Протидія поліграфним обстеженням та способи її попередження і виявлення. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* / За ред. С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. Том X, в. 9. С. 267- 280.
38. Морозова Т.Р. Створення тестових опитувальників, призначених для поліграфних обстежень з метою перевірки свідчень. *Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія: зб. наук. праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. Т. 7. Вип. 20. Ч. 2. С. 32-36.
39. Мотлях О.І. Поліграфологія. Підручник. К.: Освіта України, 2022. 550 с.

40. Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques *Polygraph*. 2011. 40 (4). P. 194-248. URL: https://apoa.memberclicks.net/assets/docs/polygraph_404.pdf. (дата звернення 15.12.2020).

Додаткова

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).
2. Закон України «Про Державне бюро розслідувань»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення 23.08.2022).
3. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2022).
4. Закон України «Про Національну поліцію»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 23.08.2022).
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 24.08.2022).
6. Закон України «Про розвідку»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).
7. Мотлях О.І., Усіков І.П. Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації): посіб. Київ: Освіта України, 2015. 210 с.
8. Платонов К.И. Слово как физиологический и лечебный фактор. Вопросы теории и практики психотерапии на основе учений И.П. Павлова. Москва: Медгиз, 1962. 532 с.
9. Тест Лугового на поліграфі поставили під сумнів: BBC News. URL: https://www.bbc.com/russian/uk/2015/03/150309_litvinenko_inquiry_lugovoy_test (дата звернення 29.10.2023)
10. 65Nathan J. Gordon, William L. Fleisher Методика комплексного порівняння зон (IZCT) / Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа: збірка статей за заг. ред. В.О. Шаповалова. Київ: Освіта України, 2016. С. 124-132.
11. Strengthening forensic science in the United States: a path forward. Washington, D.C.: The National Academy Press, 2009. 354 p.
12. Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 4-rd Edition. 2022.87 p.
13. The Polygraph and Lie Detection / National Research Council 2003. Washington, DC: The National Academies Press. 416 p. URL: <https://doi.org/10.17226/10420> (дата звернення 15.12.2023).
14. Wygant J. Pre-Test Premise and Procedures. *Polygraph*. 1980. 9 (2). P. 86-93.